

Угљеша Звекић
Институт УН за истраживања криминалитета
и правних система у Риму (координатор истраживања)

СТРУКТУРА И ТЕНДЕНЦИЈЕ КРИМИНАЛИТЕТА У СВЕТУ (1)

Приказ структуре и тенденција конвенционалног и организованог криминалитета на међународном нивоу захтева да се, пре свега, укаже на проблеме и недостатке међународне кривично-правне статистике. Студија конвенционалног криминалитета обухватила је поред анализе неких од најчешћих кривичних дела и ставове грађана према полицији и политици кажњавања, док је на плану организованог криминалитета посебна пажња посвећена његовим карактеристикама и међународно активним групама организованог криминалитета, уз преглед њихових основних делатност.

Кључне речи: *Конвенционални криминалитет. - Организовани криминалитет. - Структура. - Тенденције.*

I. УВОД

Тема је свакако преширока и предубока да би се могла разматрати у једном краћем раду. Она ставља на муку како оног који изабере да буде детаљан тако и оног који изабере широке потезе. Мада то не смањује муку, овом приликом сам изабрао селективни, широкопотезни приступ. Осврнућу се на стање у области тзв. обичног или конвенционалног криминалитета, с једне стране, и организованог криминалитета, с друге. Овај избор је делимично производ сазнања да и пажња и истраживања криминалитета на међународном нивоу имају сопствене помодарске циклусе. Тако данас у криминолошким темама има претеривања, па нагласак на организованом криминалитету скоро да је потпуно потиснуо пажњу од обичног криминалитета који ипак највише и најнепосредније погађа грађане. Избор поменуте две подтеме за овај преглед је прилично инспирисан тежњом за равнотежом.

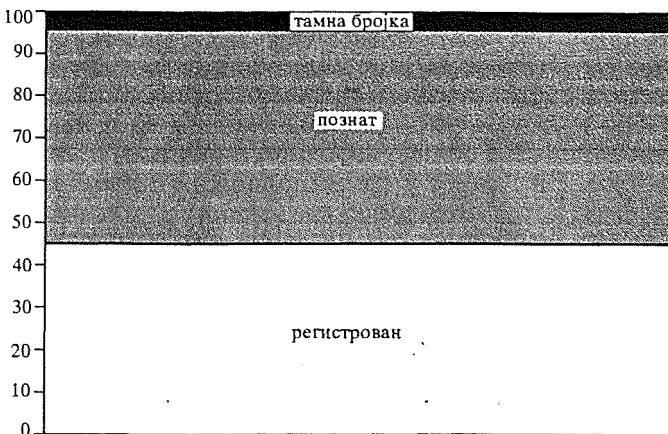
(1) Предавање одржано на Правном факултету Универзитета у Београду 16. маја 1995.

II. КОНВЕНЦИОНАЛНИ КРИМИНАЛИТЕТ

Обични или конвенционални криминалитет је онај који по праву непосредно дотиче грађане на улици, у кући, на путовању, било као жртве, посматраче или, у мањем обиму, извршиоце. То је уосталом криминалитет по коме судимо како ради полиција и судство, или по коме стварамо и мењамо ставове о томе шта треба радити са криминалцима. То је онај криминалитет због кога све ређе излазимо увече из куће, све чешће стављамо разне браве и бравурине на врата и у аутомобиле, и све чешће окрећемо главу или се удаљавамо од места и лица за која нам се чини да су опасни или да је нека гужва у питању. То је онај криминалитет од кога страхујемо као људи и због кога често избегавамо контакте с другим људима. То је, дакле, онај криминалитет који најнепосредније утиче на стандард и квалитет живота људи као људи. О том криминалитету чини се да највише знамо.

О том криминалитету је и израђено највише студија и сакупљено највише квалитативног и квантитативног материјала. И Уједињене Нације спроводе најмасовнија статистичка и друга истраживања баш о том криминалитету. Истина, таква упоредна истраживања дају само неке опште обрасце територијалне расподеле криминалитета у свету, или исправније речено, способности полиције у разним земљама да запишу или пристану да запишу оно што грађани пријаве, ређе сами (полиција) открију, и још ређе проследи дела и учиниоце тужилаштвима и судовима. Филтрација пријављених и откривених дела у даљим фазама кривичног поступка је изузетно висока, било да је реч о земљама мандаторног принципа или опортунитета, или најчешће неке комбинације ова два. Отуда је сасвим тачна констатација да што даље у поступку то даље од криминалне стварности, бар онакве о каквој имају искуствену или стереотипну представу грађани. Ни истраживања грађана - јавног мњења и жртава криминала не дају потпуну слику, мада је ова далеко ближе криминалној стварности од оне коју добијамо на основу званичних статистика.

1. Структура сазнања о криминалитету

2. Међународна кривично-правна статистика

Већ тридесет година Уједињене Нације спровode редовне петогодишње студије о стању и кретању конвенционалног криминалитета у свету. До сада је спроведено четири таква истраживања, и последње покрива период 1985-1990. Већ ова чињеница указује на велике проблеме таквих студија. Пре свега оне се наслањају на званичне државне статистике које у већини земаља света нису ни потпуне а ни ажурне. Мада је број држава које су достављале податке Уједињеним Нацијама стално растао да би достигао завидну цифру од 98 земаља и територија, анализа УНИЦРИ је показала да је само једна трећина података поуздана и употребљива. Већина земаља не располаже подацима о криминалитету. Треба наравно истаћи да је реч о подацима који се заправо односе на активности полиције, тужилаштва, судства и казнене мере. Отуда критични фактор представљају активности ових органа, систем регистрације дела и учинилаца и сам статистички систем обраде и стављања на увид јавности. До скоро многе бивше комунистичке земље нису давале на јавни увид статистике о криминалитету, а то је још увек случај са низом земаља у којима су ауторитативни режими на власти. Према томе реч је о мерама државне интервенције а не о стварном стању криминалитета у друштву. Даље компликације су везане за упоредивост података. Различите земље имају различита кривична дела и различите системе регистрације и статистичке обраде. Томе треба додати горе поменуте проблеме у вези са филтрацијом или отпадом у току кривичног поступка. Посебан проблем представљају стопе криминалитета рачунате на целој територији државе чланице које дају сасвим неадекватну слику дистрибуције активности кривично-правних органа. Познато је да постоји већа концентрација полиције и судства у урбаним срединама, и да у многим неразвијеним земљама и даље постоје путујуће судије. Можда је највећи проблем у томе што нам ови подаци пре свега дају слику само о оним делима које грађани пријављују или сама полиција открива. Криминолошка наука је одавно утврдила да је реч тек о мањем делу стварног криминалитета. Све то знатно смањује упоредивост података и њихову употребу како за истраживања тако и за формулисање или вредновање ефеката криминалне политике.

3. Структура криминалитета

Из приложене табеле се може запазити да је структура криминалитета прилично стабилна, и да само крађе учествују са око 70% у укупној структури криминалитета. Занимљиво је да је у периоду 1986-1990 дошло до смањења учешћа дрога, али се то може објаснити падом у неколико развијених земаља, које су с обзиром на чињеницу да већина земаља није дала податке о делима у вези са дрогама, радикално утицале на промену учешћа ових дела у укупној структури криминалитета.

СТРУКТУРА КРИМИНАЛИТЕТА			
ТИП КРИМИНАЛИТЕТА	1975-1980	1980-1986	1986-1990
крађа	72	63	69
телесне повреде	12	18	16
разбојништво	5	6	5
дроге	3	6	2
проневера	3	4	4
убиство (умишљај)	1	1	1
убиство (нехат)	1	1	1
силовање	1	*	1
мито	1	*	1

4. Процент промена у типовима криминалитета

Уколико се искључи категорија "осталих дела", највеће промене су забележене код разбојништва (63%), крађа (27%), убистава (23%) и проневера (22%). Промене су изражене код насилничког криминалитета који је, изгледа, у порасту свуда у свету.

Убиство се класично узима као индикатор насилништва и уједно као једно од најупоредивијих дела на међународном плану. Истина, о томе постоје велике сумње, посебно ако се умишљајна убиства и убиства из нехата споје у једну категорију. Табела показује разлике у стопама убистава (умишљајних и из нехата) у односу на три критерија класификације степена развоја држава чланица. Намера је да се докаже стара криминолошка теорија, која вуче порекло још од Диркема, по којој модерна или развијена друштва имају мању стопу насиља од традиционалних или неразвијених друштава. При том се први критериј односи на друштвени развој мерен методологијом Програма Уједињених Нација за развој; други је критеријум Светске Банке, а трећи економско-административна класификација Секретаријата Уједињених Нација.

ПРОЦЕНАТ ПРОМЕНА У ТИПОВИМА КРИМИНАЛИТЕТА	
ТИП КРИМИНАЛИТЕТА	ПРОЦЕНАТ ПРОМЕНЕ 1986-1990
убиство	+ 23 %
силовање	- 0,1 %
разбојништво	+ 63 %
телесне повреде	+ 18 %
провалне крађе	+ 27%
крађе	+ 39 %
дроге	+ 15 %
проневера	+ 22 %
мито	+ 0,8%
остала дела	+ 21 %

5. Укупна стопа убистава

По све три класификације развијена друштва имају нижу стопу убистава од неразвијених друштава. Један од проблема у тумачењу ових података лежи у томе да се у великом броју неразвијених земаља број смртних случајева насталих као последице масовних катастрофа у транспорту исказују као убиства, каткад из умишљаја а каткад из нехата.

УКУПНА СТОПА УБИСТАВА	
КЛАСИФИКАЦИЈА	СТОПА
<i>ДРУШТВЕНИ РАЗВОЈ:</i>	
низак	20,59
средњи	8,89
висок	4,58
<i>ДОХОДАК:</i>	
низак	11,79
средњи	10,78
висок	4,24
<i>НИВО РАЗВОЈА:</i>	
неразвијени	9,94
развијени	4,52

Сврха претходних података је била илустративна. Показује пре свега непоузданост званичних статистичких података и указује на велике проблеме у тумачењу и поређењу. Наравно, сазнања о непоузданости званичне кривично-правне статистике су стара. Нешто новије су критике које указују на чисто административни карактер и усмереност на извршиоце а не жртве криминала. То наравно није заслуга статистичких већ пре свега кривично-правних система који су центрирани на извршиоце а не жртве, на државни апарат а не друштво и превенцију. Ту филозофију и логику кривичног права следи кривично-правна статистика.

III. МЕЂУНАРОДНО ИСТРАЖИВАЊЕ ЖРТАВА КРИМИНАЛА

Положај жртава криминала и пажња потребама и заштити жртава криминала је скорашњег порекла у савременим државно-правним системима, мада је добро познато да су многи традиционални системи у центар стављали жртву. Укидање принципа ретрибуције и продор државне бриге и репресије је потиснуло жртве на маргине кривично-правног па и социјалног система заштите. Уједињене Нације су тек 1985. усвојиле Декларацију о заштити жртава криминала и злоупотребе моћи. С друге стране, незадовољство стањем у истраживањима је подстакло трагање за новим техникама истраживања, а социологизација криминологије и до истраживања криминалитета мерењем искустава узорка становништва или жртава.

У неколико развијених земаља (САД, Велика Британија, Холандија) истраживања жртава криминалитета социолошким методом ме-

рења искустава је постало редован део кривично-правне статистике. Међутим, у већини развијених земаља та истраживања нису постала редовна, а у неразвијеним земљама, осим два-три изузетка, су доскора била потпуно непозната. Ипак, стечена искуства су довела до идеје о организовању Међународног истраживања жртава криминалитета. Пошло се од претпоставке да се применом стандардног упитника, узорка и проверених општеприхваћених концепата криминалитета може доћи до високог степена упоредивости података.

Прво истраживање је организовано 1989. под окриљем холандског Министарства за правосуђе. Обухваћено је било 14 развијених земаља. Резултати истраживања су изазвали велику пажњу мада и критике. Негде средином 1990. године у то истраживање је укључен УНИЦРИ. У периоду од 1989. до 1994. истраживање је спроведено у следећим земаљама:

МЕЂУНАРОДНО ИСТРАЖИВАЊЕ ЖРТАВА КРИМИНАЛИТЕТА 1989-1994

1989	1992-1994		
	РАЗВИЈЕНЕ	ИСТОЧНА ЕВРОПА	НЕРАЗВИЈЕНЕ
АУСТРАЛИЈА	АУСТРАЛИЈА	ЧЕШКА	АРГЕНТИНА
БЕЛГИЈА	БЕЛГИЈА	ГРУЗИЈА	БРАЗИЛ
КАНАДА	КАНАДА	ЕСТОНИЈА	КОСТАРИКА
ЕНГЛЕСКА	ЕНГЛЕСКА	МАЂАРСКА	ЕГИПАТ
НЕМАЧКА	НЕМАЧКА	ПОЉСКА	ИНДИЈА
ФИНСКА	ФИНСКА	РУСИЈА	ИНДОНЕЗИЈА
ФРАНЦУСКА	ИТАЛИЈА	СЛОВАЧКА	ПАПУА Н.Г.
ЈАПАН	ЈАПАН	СЛОВЕНИЈА	ФИЛИПИНИ
ХОЛАНДИЈА	ХОЛАНДИЈА		ЈУЖ. АФРИКА
СЕВ. ИРСКА	НОВИ ЗЕЛАНД		ТАНЗАНИЈА
НОРВЕШКА	ШВЕДСКА		ТУНИС
ШКОТСКА	САД		УГАНДА
ШПАНИЈА			КИНА
ШВАЈЦАРСКА			
САД			

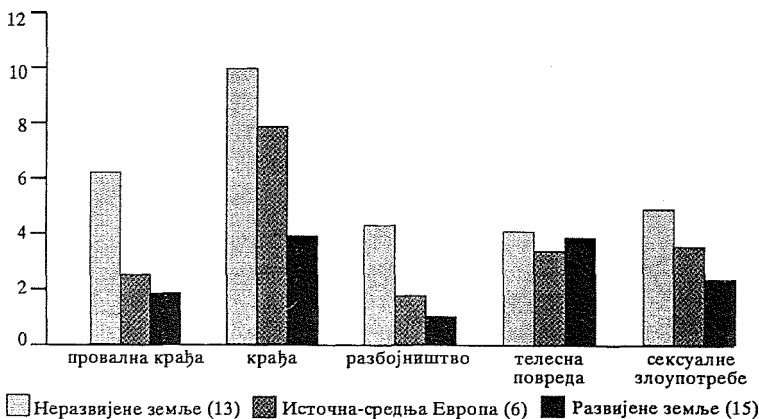
1. Међународно истраживање жртава криминалитета 1989-1994.

Уследиле су посебне припреме за прилагођавање упитника земаљама у развоју и источно-европским земаљама. С једне стране желело се да се постигне јасно културно разумевање концепта, а с друге стране да се тиме подигне ниво упоредивости података. Извршено је пилот истраживање у девет земаља, одржани су посебни курсеви припрема у земаљама у развоју, а упитник је преведен на све језике земаља или регија у којима је вршено истраживање. И поред обимних припрема један од основних проблема се тицао узорка. Ограничена финансијска средства нису дозвољавала велике узорке, а непостојање ажурних пописних материјала у већини неразвијених земаља је утицало на одлуку да

се у тим и неким источно-европским земљама истраживање спроведе само у градовима. То је наравно изазвало касније компликације у упоредивости података и одлуку да се у будућим истраживањима у свим земљама користи градски узорак, а тамо где је могуће и национални или регионални.

Следећа битна разлика је била у самој техници прикупљања података. У развијеним земљама где је покривеност телефонске мреже преко 80% коришћен је случајни бројчани телефонски узорак и компјутерско учитавање података. У неразвијеним земљама и Источној Европи ишло се на класично истраживање путем интервјуа. Каснија мерења су показала да ове две технике имају одређеног утицаја на стопу учешћа али да не представљају битну брану упоредивости података.

2. Стопа виктимизације за одабрана дела

Основни закључак истраживања је да је криминална виктимизација постала веома раширена појава у свим урбаним срединама у свету. То више није ретка појава. При том је та стопа виша у неразвијеном свету за све врсте кривичних дела, а затим у Источној Европи. Разлике између неразвијених и развијених земаља су посебно очигледне у погледу имовинског криминалитета (крађа и провална крађа) и разбојништва. Нешто мање разлике су код телесних повреда и сексуалних злоупотреба. Ови подаци дају сасвим другачију слику него раније поменута званична статистика и радикално су оповргле класичну и дотада доминантну тезу о већој пријемчивости развијености ка имовинском а неразвијености ка насилничком криминалитету. Највише стопе укупног ризика виктимизације су у урбаним срединама Африке, Јужне Америке и Новог Света. Пажљивије читање графикана указује и на различите поретке типова виктимизације у три скупине земаља. Тако, грађани у развијеним земљама, одмах после ризика да буду лично покрадени, ризикују неки од насилничких напада и телесних повреда. Наравно, анализе, посебно у оквиру скупине развијених земаља и посебно у оквиру скупине неразвијених показују да постоје доста изражене

разлике не само међу појединачним земљама већ и континентима. Западна Европа је још увек сигурнија за живот од Новог Света и Источне Европе, као што је Азија, и то не само захваљујући Јапану, у просеку далеко сигурнија од Црне Африке и Јужне Америке.

3. Структура виктимизације

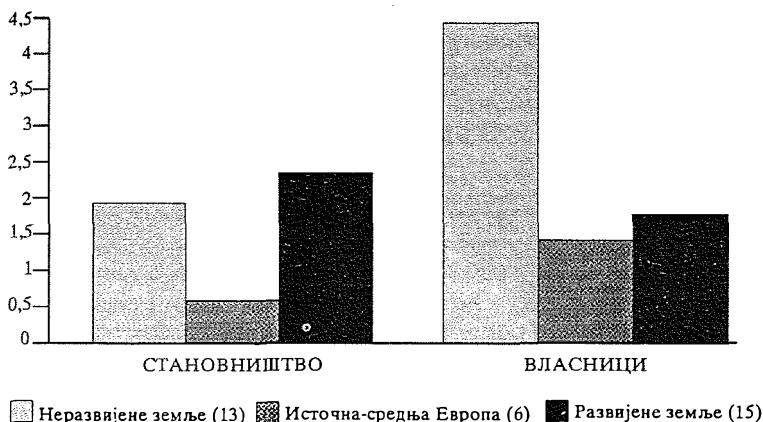

Горе изнета запажања су потврђена анализом структуре криминалитета. У све три групе земаља имовински криминалитет учествује с половином у укупној структури, мада је у Источној Европи скоро и 60%. Учешће разних дела сексуалне злоупотребе је скоро исто у структури све три групе. Упоредно посматрано насилнички криминалитет је најприсутнији у развијеним земљама, што се донекле поклапа са званичним подацима о драстичном порасту разбојништва свуда у свету.

4. Крађа аутомобила

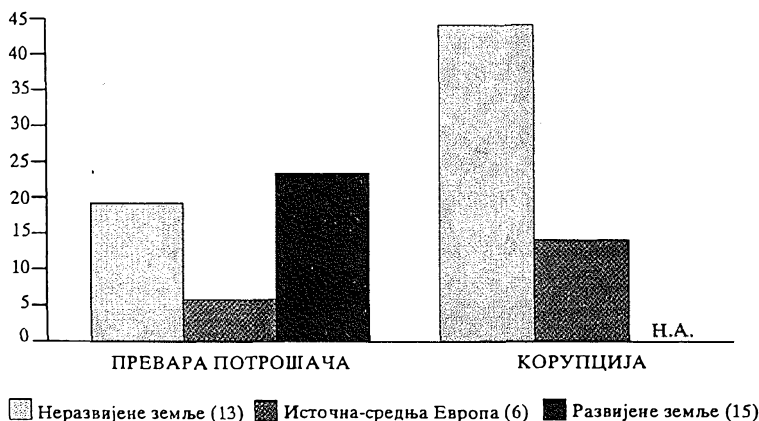
Погледајмо сада једно модерно дело из категорије конвенционалног криминалитета. Реч је о крађи аутомобила. Аутомобили су свакако израз модернитета и развоја. Свуда су постали објект тежњи и предмет крађа. Упоредна анализа је, међутим, знатно компликованија због драстичних разлика у стопи и структури власништва аутомобила (преко 80% у развијеним земљама и мање од 50% у неразвијеним земљама и земљама Источне Европе). Стопе власништва показују релативно високу везу са мерама друштвеног благостања, и статистички значајна веза постоји између стопе власништва и ризика крађе аутомобила. Јасно је да развијене земље имају више стопе крађе аутомобила, што потврђује теорију опортунитета и одређеног стила живота. С друге стране, власници аутомобила су у неразвијеним земљама и земљама Источне Европе изложени далеко већем ризику да им кола буду украдена. Ту је на делу неједнака структура власништва, јаз у поседовању, и већа пријемчивост кола као ретке вредности. Наравно и неки други фактори утичу на овакву ситуацију као што је квалитет аутомобила, коришћење сред-

става заштите од крађа, рад полиције, итд. Треба истаћи да је стопа проналажења украдених аутомобила у неразвијеним земљама изузетно ниска. То се даје објаснити с једне стране неефикасношћу полиције, а с друге, постојањем организованог криминалитета на делу како у оквиру домаћег тако и извозног тржишта. То је посебно примећено у Источној Европи и неразвијеним земљама. Деловање организованог криминалитета је довело до читавог ланца пораста крађа аутомобила и смањење стопе проналажења како у развијеним тако и у неразвијеним и земљама Источне Европе. Као што ће се видети касније, крађа и промет украдених аутомобилима је једна од најзначајнијих делатности организованог криминалитета на међународном тржишту.

5. Корупција и превара потрошача

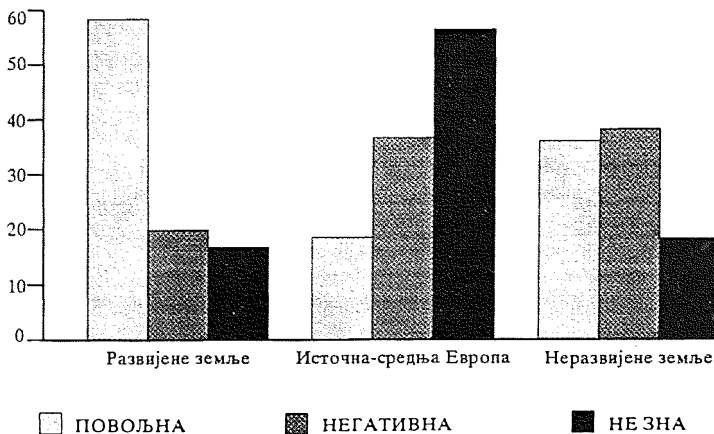

Корупција је свеприсутан проблем. Сви смо пратили велике корупционашке скандале у Италији, Француској, Јапану, Русији, итд. У овом истраживању је било речи о елементарним - свакодневним или

конвенционалним случајевима корупције. Реч је о тражењу мита од стране јавних службеника у здравству, општинским службама, царини, финансијској контроли радњи и мањих установа, полицији и томе слично. На неколико пробних истраживања у развијеним земљама Западне Европе и Новог Света примећено је да су ови елементарни облици корупције заиста ретки. То а можда и одређени политички притисци су допринели да је овај облик корупције истраживан само у две скупине земаља: неразвијеним и источно-европским. Показало се да је корупција у неразвијеном свету по присутности одмах после крађа, а у поретку ризика виктимизације у Источној Европи на четвртном месту.

Нешто је другачија слика са преварама потрошача у роби или услугама. У Источној Европи и неразвијеном свету заштита потрошача је минимална и они су изложени разним врстама превара и ниском квалитету услуга. Покрети заштите потрошача скоро и да не постоје а релативно узак избор роба и раширена корупција органа контроле само иду на руку профитирању уз лошу понуду роба и услуга.

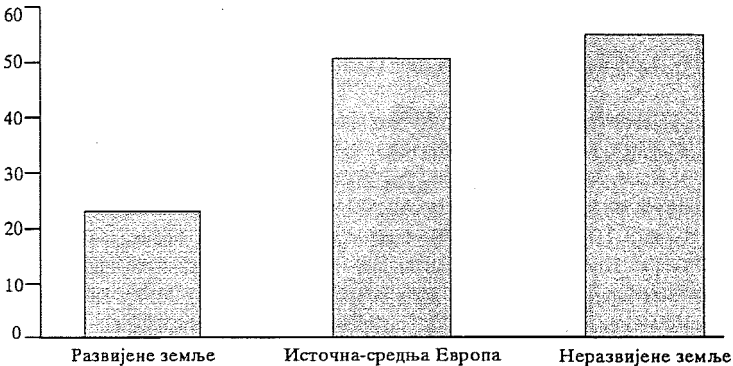
6. Оцене о полицији

Грађани по правилу не пријављују дела полицији јер их сматрају недовољно озбиљним. Међутим, та оцена пре свега важи за развијене земље. У неразвијеним земљама и Источној Европи веома присутан разлог за непријављивање дела полицији лежи у односу грађана према полицији: било да је реч о искуству или стереотипу о неспособности полиције, неангажовању полиције или страху и неповерењу у полицију. Отуда је и стопа пријављивања кривичних дела далеко нижа у неразвијеном свету и Источној Европи. Наравно, један од значајних разлога више стопе пријављивања полицији у развијеним земљама је широко распрострањен систем осигурања имовине. То је вероватно и један од разлога за тако велике разлике у задовољству радом полиције. Грађани у развијеним земљама, барем када је реч о имовинском криминалитету, очекују од полиције коректно обављање административне дужности и издавање папира који се подноси за наплату код осигуравајућих завода. У неразвијеним земљама и Источној Европи од полиције се очекује да

поврати украдену робу или ухвати учиниоца кривичног дела. Треба признати, захтеви које не испуњава ни полиција у развијеним земљама, далеко боље опремљена и образована.

7. Ставови према казни затвора

Ставови о казнама представљају један од важних показатеља реакције грађана према криминалитету. У овом истраживању ставови о казнама су мерени у односу на провалну крађу, иначе један од најбољих емпиријских предиктора у прогнози криминалитета. У развијеним земљама најчешће изабрана казна је била нека врста рада за опште добро уз надзор. У неразвијеним земљама и Источној Европи преовлађује казна затвора, истина најчешће између 2 до 5 година, мада је било и далеко оштријих захтева у појединим земљама. Одсуство практичних алтернатива казни затвора у правним системима већине ових земаља сигурно утиче на овако јасно изражене репресивне ставове, али је то и реакција на "криминално угрожена" друштва, општу несигурност и висок степен страха од криминалитета. Треба такође истаћи да су захтеви за казном затвора израженији у "англо-саксонском" делу развијеног света. Уосталом, у последњих неколико година Америка, Енглеска и Аустралија су јасно окренуле леђа алтернативама затвору и моделу рехабилитације. Последњи потез америчког председника Клинтонa у пенолошкој политици "три дела - доживотна робија" је најбоља илустрација те тенденције.

Резултати Међународног истраживања жртава криминалитета јасно показују да је конвенционални криминалитет постао приличан терет за већину становника урбаних средина у савременом свету где је практично сваки пети становник у последњих пет година барем једанпут био жртва крађе, оштећења имовине односно претње силом или фактички нанете телесне повреде. Истовремено, домаћи и локални проблеми криминалитета су постављени у међународну перспективу. Истраживање је такође показало да постоје одређени програми превенције на крађи и дужи рок који могу да ублаже терет и ризик вик-

тимизације, и да је претпоставка учења од других познавање ситуације. Жртве по правилу имају доста рационалан став према криминалитету и представљају природног партнера органима контроле. Рационални одговор на криминализацију и виктимизацију је како ствар грађана тако и институција и државе. При том пре свега мора да постоји одговорност државе према грађанима и поверење грађана у државу. И програми превенције и контроле криминала почивају на одговорности, поверењу и демократији.

IV. ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ

Последњих година све више земаља, а одскора и Уједињене Нације поклањају пажњу организованом криминалитету. Нажалост, о организованом криминалитету располажемо са много мање знања и података него кад је реч о конвенционалном криминалитету. Пре свега скоро да не постоје статистичке или друге врсте квантитативних података. Истина, постоје јако занимљиви описи и анализе делатности организованог криминалитета у појединим земљама у којима исти има дужу традицију. Нешто је богатија грађа о разним мерама које се предузимају пре свега на плану кривично-правне репресије у појединим земљама. Сама организацијска структура појединих група је мање позната а оно што се зна је пре свега резултат података које су полицијским и тужилачким органима открили сами припадници група који су пристали на сарадњу са државом. То је све разумљиво ако се има у виду да је реч о по правилу "тајним" групама и да је приступ истраживача скоро немогућ. Наравно, и веома ризичан.

Тек у последњих неколико месеци а посебно приликом Светске Министарске Конференције о Транснационалном Организованом Криминалитету, одржане под окриљем Уједињених Нација у Напуљу од 21. до 23. новембра 1994. дошло се до нешто систематичнијих података о разним групама организованог криминалитета и облицима делатности на националном и међународном нивоу. Недавно припремљена студија Европског института Уједињених Нација за превенцију и контролу криминалитета (ХЕУНИ) са седиштем у Хелсинкију, која је обухватила неких педесет земаља широм света, је заправо прво систематско међународно упоредно истраживање у овој области.

1. Процеси и карактеристике организованог криминалитета

Дуго је организовани криминалитет у представама па и у стварности био везан за сасвим одређена гео-културна подручја, као рецимо, сицилијанска или америчка мафија или кинеска тријада. Данас, уз велике добробити које свету доносе средства транспорта и комуникација, слобода кретања и трговине, дошла су и зла организованог криминалитета. Дакле, не више типичног за само неке земље или делове земаља, не више изолованог, не више искључиво културне матрице локалног карактера, већ пре свега међународног процеса, оквира и обима. У обиму у коме је свет постао заиста глобално село (истина са великим бројем мање приступачних засеока) у њему се населио и организовани криминалитет. Њега подстичу два паралелна али против-

речна процеса. С једне стране, економска, трговачка, финансијска и комуникацијска интеграција, и с друге стране, и даље велики распони између сиромашних и богатих. Посебно су овом продору организованог криминалитета на међународном плану допринели:

- секуларни трендови промена на дужи рок у глобалној политици и економији, те промена контекста у коме су се развиле многобројне легалне и илегалне могућности за транснационалне трансакције. Посебно је глобализација финансијских токова, брзина с којом се обављају финансијске трансакције, и практично усвајање америчког долара и немачке марке као глобалних средстава размене, створила повољне услове за развој глобалног тржишта легалних и илегалних роба и услуга;

- развој космополитских мегаграда који су постали центри глобалног економског и финансијског система; сефови капитала и богатства и главне транспортно-комуникацијске тачке за међународне трансакције. Предузетнички центри који имају главну улогу у олакшавању трансакција легалног карактера су истовремено главни центри за илегалне трансакције;

- развој постиндустријског друштва и информацијска револуција су створиле нове потребе, а вишак богатства и слободног времена и нове могућности за тражњу илегалних добара и услуга. Тај процес је нарочито успешан заостајањем засеока у глобалном селу, а када се има на уму да су засеоци по територији и становништву фактички већи од глобалног села, јасно је да су створени како нове могућности за богате тако и нове могућности за организовани криминалитет да из сиромашног дела света илегално пласира део роба, услуга и људи. Тај однос богатих и сиромашних можда најбоље илуструју два примера. Први се односи на сталне сукобе земаља потрошача и земаља произвођача илегалних дрога и периодичне промене у политици борбе против дрога на међународном плану. Други згодан пример се односи на миграције. Миграторна кретања, пре свега из сиромашних у богате земље омогућила су да се мрежа организованог криминалитета из једне средине и културе прошири у друге. Од курира, јатака и истурених контакт група створиле су се добро организоване криминалне групе које је још теже открити јер су посебног етничког, језичког и културног састава. Истовремено, богат свет, уплашен приливом емиграната и сопственом дугогодишњом прогресном политиком пријема и збрињавања емигрантске радне снаге почео је да затвара границе и спроводи репресивну политику имиграције стварајући на тај начин нове потребе за криминалним активностима. Илегални транспорт емиграната је данас један од највећих послова организованог криминалитета;

- распад комунистичког света и усплахирена трка увођења либералног и тржишног капитализма без постојања основних регулаторних механизма и норми понашања је створио слободан простор за организовани криминални капитал и активности. У том простору је дошло не само до развоја домаћег организованог криминалитета већ и до сељења и пенетрације међународног организованог криминалитета. Ту предњачи прање прљавог новца, корупција и откуп легалних фирми. За лопове су затвори школе заната; за међународни организовани криминалитет су пост-комунистичке земље постале академије и Елдорато.

Етнички сукоби и грађански ратови су такође створили нове могућности, притиске и такорећи позиве организованом криминалитету да искористи постојећу коњуктуру.

Оно што чини данашњи организовани криминалитет посебним је његова тотална укљученост у финансијско-комуникацијске токове легалне природе, и агресивна експлоатација тржишних захтева и могућности (коњуктуре на тржишту добара и услуга) уз употребу насиља и облика повезивања који не маре за државни суверенитет, тајност државних, привредних или банкарских података, нити за упарложене интересе државне и пословне бирократије. Треба истаћи да је међународна пенетрација и обим делатности организованог криминалитета умногоме допринела променама у неким стабилним принципима старог политичког, финансијског, правног и комуникацијског поретка. С друге стране, у многим засецима глобалног села житељи живе за и од организованог криминалитета. Контрола тржишта добара и рада је саставни део стратегије организованог криминалитета. Та стратегија такође рачуна на тоталну контролу сиве привреде, неформалног тржишта рада, корупцију и коопцију како грађана тако и државних органа. Криминализација сиве привреде у економско и социјално угроженим подручјима је практично ставила овај велики економски потенцијал а затим и добро развијену комуникацијску и транспортну мрежу сиве привреде под окриље организованог криминалитета. Мреже и везе за кријумчарења дувана и цигарета су искоришћене као основа за модернизацију мрежа и веза за илегалну трговину дрогама, аутомобилима, оружјем и имигрантима. Корупција и коопција државе и грађана су на делу често кроз послове које финансира сама држава а контролише организовани криминалитет. Све то смањује притисак на остала државна давања и бригу о незапосленим и ублажава оштрину потенцијалних друштвених сукоба. Када је италијанска полиција ухапсила неколико локалних вођа мафије, у Палерму су избиле велике демонстрације незапослених најамних грађевинских и пољопривредних радника. Обилују примери толеранције према активностима организованог криминалитета од стране државних органа у кризним подручјима или земљама под разним врстама санкција и притисака. У области социјалне и економске заштите организовани криминалитет најчешће користи јапански модел корпорацијске лојалности: обезбеђује рад, минималну задржавствену заштиту и образовање, успоставља сопствени банкарски, кривично-правни, управни и грађанско-правни систем. Хиљаде људи је оплакивало смрт вође меделинског картела Ескобара, а серија фавела у Рио де Жанеиру и Сао Паолу живи свој сопствени привредни, социјални и правни живот под контролом организованог криминалитета.

2. Најзначајније групе и врсте делатности међународног организованог криминалитета

Рачуна се да је данас у свету присутан велики број група организованог криминалитета. Још увек су највише активне на домаћем терену мада је њихова међународна активност по обиму обрта капитала

и степена угрожавања легалних финансијских токова (кроз прање прљавог новца и директне инвестиције) далеко већа и опаснија. Међу најзначајније групе активне на међународном плану убрајају се:

- италијанске: сицилијанска мафија или Cosa Nostra; напулитанска Самогга и калабријска 'Ndrangheta;
- руске (неких 5700) и добро организоване грузијске, чеченске и азејберџанске групе;
- кинеска триада са око 160000 чланова (Хонг Конг, Тајван и све чешће присутна у Народној Републици Кини);
- јапанска јакуза;
- колумбијски картели (Меделин, Цали);
- нигеријска организација;
- мрежа америчких група организованог криминалитета.

Нешто мање активне на ширем међународном плану су турске, албанске, доминиканске и групе из Јамајке.

Све чешће је организован криминалитет усмерен на више делатности. Извршивши првобитну акумулацију капитала, по правилу, борећи се за монополски положај над једном једином врстом делатности и на једном тржишту, групе организованог криминалитета су кренуле у развој стратегије контроле више тржишта и роба односно услуга. Није наравно реч само о простој експанзији већ пре свега о стратегији смањења и амортизације ризика. Основне делатности међу-народно активних група организованог криминалитета су: дроге (производња, промет и продаја); промет оружја; закуп јавних радова или страних инвестиција; илегални транспорт емиграната; крађа и промет украдених аутомобила; илегални транспорт и полагање еколошки опасних отпадака и производа; организована проституција, куповина и продаја жена и деце; крађа и промет културних вредности и трговина људским органима. У последње време се све чешће помиње и крађа и транспорт нуклеарних производа, мада су подаци прилично непоуздани и постоји сумња у умешаност државних тајних служби. Наравно, једна од најраширенијих делатности је прање прљавог новца. Тај новац долази из горе поменутих активности а сам процес прања се састоји из три активности. Прво, смештај илегално остварене добити у легалне финансијске институције. До сада су у томе главну улогу имале банке али, откада је дошло до увођења строгих режима контроле банкарских улагања и послова користе се друге финансијске институције као што су осигуравајући заводи, мењачнице, улагаонице, интерне банке, итд. Друго, одвајање фондова од извора чиме се прикрива порекло и трагови. Трећа фаза је пласирање опраног новца у легалне финансијске токове кроз куповину некретнина, акција или остале врсте финансијских трансакција.

3. Одговори организованом криминалитету у домену кривичног права

Постоји врло јасна веза између организованог криминалитета с једне стране, и промена у законодавству и стратегијама практичне контроле, с друге стране. Истина, законодавне и процесне промене по

правилу заостају за динамиком развоја организованог криминалитета и критичари често упућују на спорост и нефлексибилност кривичног права као препреку ефикасном супротстављању организованом криминалитету. С друге стране, међународна заједница и поједине државе, пре свега поучени искуствима борбе против тероризма упозоравају на потребу пружања чврстих гаранција против могућих кршења или злоупотреба уставно и међународно правно признатих и заштићених људских права.

На законодавном плану пре свега треба истаћи да су државе у којима је организован криминалитет већ дуже време и интензивно присутан и активан усвојиле низ промена како би контролу учиниле ефикаснијом. Неке земље су увеле као кривично дело само чланство у групама организованог криминалитета и за низ кривичних дела су предвидела као отежавајућу околност извршење од стране организованог криминалитета. Ипак, већина земаља није следила америчко и италијанско законодавство и даље користећи категорију "завере", под коју се подводи и организовани криминалитет. Један број земаља је увео као посебно кривично дело "прање прљавог новца", мада, најчешће, у односу на активности везане уз дроге и у складу са Конвенцијом Уједињених Нација против илегалног саобраћаја наркотичких дрога и психотропских супстанци (тзв. Бечка конвенција). Истина неке земље су укључиле у ту категорију скоро сва тежа кривична дела, а не само активности око дрога. Многе земље су омогућиле конфискацију прихода из активности организованог криминалитета.

У кривично-процесној области се показало да су системи са дискреционим правом у области кривичног гоњења ово искористили за сарадњу са члановима група организованог криминалитета као важних извора информација у поступку истраге и суђења. При томе су у неким земљама уведене могућности давања имунитета информаторима и низ других олакшавајућих и заштитних мера, укључујући промену идентитета, територије боравка итд., уведени су такође специјални програми заштите сведока. У области метода прикупљања и вредности доказног материјала све више земаља дозвољава "електронски надзор", "убачене агенте" и у области дрога "контролисана продају". Истина, под утицајем серије уставноправних норми у већини земаља које дозвољавају коришћење поменутих метода у истрази и током поступка постављен је низ захтева које су полиција и истражни органи дужни да задовоље приликом поменутих операција. Један од основа ефикасног супротстављања делатности организованог криминалитета је систематско прикупљање, анализа и размена информација. У том смислу је у неким земљама дошло до промена у правилима око тајности појединих информација, укључујући низ информација финансијске природе. Уведена су правила обавезног пријављивања трансакција преко одређене вредности или "сумњивих послова" од стране банака као и низ правила која олакшавају полицији и истражним органима да дођу до често веома поверљивих података. Треба истаћи да постоје отпори увођењу и примени поменутих техника у истрази пре свега од стране финансијских институција а затим и у оним државама које су осетљиве по питањима заштите људских права и приватности грађана. У неким земљама су уведене посебне полицијске или истражне структуре специјализоване за организовани криминалитет, али већина земаља, без

обзира на формалну организацију поседује одређене облике специјализације у овој области. Отуда се међу изузетно значајним проблемима у ефикасној контроли организованог криминалитета помињу: размена информација, координација и сарадња у разним фазама поступка. Ти проблеми су присутни како у оквиру националних система тако и у оквиру међународне сарадње.

Организовани криминалитет је дакле сложен економски, политички, социјални и правни проблем. Показало се да је његова моћ прилагођавања тржишту и акцијама репресивног апарата далеко већа него што је то случај са легалним групама и државом. Унутрашња организација, развијен комуникацијски систем и висока флексибилност су можда најзначајније оперативне и економске компаративне предности организованог криминалитета. Отуда, мада корисне, скоро све кривично-правне, материјалне и процесне реакције су по правилу закасне и веома ограничене у ефектима. С друге стране, постоје настојања да се у име ефикасности у борби против организованог криминалитета уступи неким фундаменталним уставноправним или међународно признатим и заштићеним људским правима, укључујући третман у истражном и судском поступку, методе прибављања доказа и поверљивих података. Стратегије борбе против организованог криминалитета треба да буду усмерене пре свега на области финансијске регулације, друштвено-економског развоја и демократије, смањења објективних могућности за злоупотребе тржишне и државно-политичке коњуктуре, образовање кадрова и координације и сарадње на међународном плану.

V. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: КРАТКЕ НАПОМЕНЕ О СТРАТЕГИЈИ ПРЕВЕНЦИЈЕ И КОНТРОЛЕ

Данашња политика превенције и контроле како конвенционалног тако и организованог криминалитета је, по свему судећи, исувише кратког даха и жељна спектакуларних резултата. Она нема стрпљења за науку, па често ни за демократију. Можда је и увек било тако. Ипак, у оба домена то се показало погрешним и неефикасним. Криминалитет није страно тело у здравом друштву. Криминалитет је део друштва, део односа структуре моћи, процеса рада и расподеле, и промена, малих и великих, локалних и светских. И личности, такође. Криминалитет је и оно што нас плаши, и оно чије смо често жртве. Криминалитет је и оно од чега живе многе индустрије за производњу сигурности у друштву, укључујући део државног апарата и нас криминологе. Нажалост, криминалитет је и оно што милионима људи у свету пружа оно што им легални сектор није у стању да пружи. Ово није оправдање криминалитета. Ово је само размишљање о томе да успешна превенција и контрола криминала захтева рационалну стратегију и одговорну политику друштвеног и људског развоја, сарадњу, партнерство и међусобно поверење између грађана, институција и државе у демократији.

Без људског развоја, одговорности и демократије ниједан програм промена, па ни програм превенције и контроле криминалитета нема стварних изгледа на успех.

(Примљено 6. јуна 1995)

Dr. Uglješa Zvekić,
United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Rome

THE STRUCTURE AND TENDENCIES OF CRIMINALITY IN THE WORLD

Summary

The present paper is a review of the problems and shortcomings of statistical elaboration of phenomena of criminality at the international level. The four already effected study programs on the condition and tendencies of conventional criminality have showed that in the majority of countries official statistics were neither complete nor up-to-date. Additional shortcoming comes from comparing the data, due to differences in approaches in determining criminal offences, in their classification and elaboration. These problems lower the realiability of data collected, as well as the quality of interpretation.

The conventional criminality study is based on data collected through international exploring of the victims of criminality, in three groups of countries: developed ones, under-developed and the East European countries. The study includes, in addition to the analysis of some of the most frequent criminal offences, the attitudes of citizens to police and penal policy.

Organized crime is at present a rather frequent subject of study and exploration, which is concentrated to the characteristics of organized crime activity, groups involved, and their basic activities. As a sort of conclusions it is emphasized that the policy of prevention and control of organized criminality requires patience, scientific approach and a responsible policy of development of society.

Key words: *Conventional criminality. - Organized criminality. - Structure of criminality. - Tendencies in that sphere.*

Uglješa Zvekić
Institut des Nations Unis pour l'étude de la criminalité et des
systèmes juridiques à Rome

LA STRUCTURE ET LES TENDANCES DE LA CRIMINALITE DANS LE MONDE

Résumé

L'auteur de ce travail procède tout d'abord à un rappel des problèmes et des insuffisances de l'étude statistique de la criminalité au niveau mondial. Quatre recherches effectuées jusqu'à présent sur l'état et les tendances de la criminalité conventionnelle ont montré que dans la plupart des pays les statistiques officielles ne sont ni complètes ni mises à jour et qu'en outre une complication supplémentaire, tout aussi importante, réside dans l'impossibilité de comparer les données, compte tenu que la façon de définir les actes criminels, leur système de classification et leur traitement diffèrent d'un pays à l'autre. Tout cela se répercute sur la fiabilité et l'interprétation des données recueillies. L'étude de la criminalité conventionnelle se fonde sur les données obtenues grâce à une recherche internationale portant sur les victimes de la criminalité dans trois groupes de pays:

développés, sous-développés et de l'Europe de l'Est. En plus de l'analyse de certains actes criminels parmi les plus fréquents, cette étude examine aussi l'opinion des citoyens vis-à-vis de la police et de la politique pénale. De nos jours la criminalité organisée fait de plus en plus souvent l'objet de recherches. Dans ce travail l'auteur met surtout l'accent sur les caractéristiques de la criminalité organisée, par le biais d'une présentation des groupes agissant au niveau interantional au sein de la criminalité organisée et de leurs activités principales. En guise de conclusion il affirme que la politique de prévention et de contrôle, tant de la criminalité conventionnelle que de la criminalité organisée, exige de la patience, une approche scientifique et une politique responsable dans le cadre du développement de la société.

Mots clés: *Criminalité conventionnelle. - Criminalité organisée. - Structure. - Tendances.*